

ÖBBÁGY LÁSZLÓ

„NINCS MÓD NEM MENNI, AHOVA TE KÜLDTÉL” A PRÓFÉTA-SZEREPE VÁLLALÁSA BABITS MIHÁLY KÖLTÉ- SZETÉBEN

TARTALOM: 1. Jónás, aki hallja az Úr szavát; 2. Jónás, az engedetlen próféta; 3. A cethal gyomrában; 4. Jónás Ninivében; 5. Jónás imája

Babits Mihály a szülői házban keresztény, katolikus neveltetésben részesült, a Bibliát gyermekora óta ismerte. Az egyetemen latin-magyar szakot végzett, így klasszikus műveltségéhez is mindenképp hozzátartozott az Írások beható ismerete.

Mindez érezhető is költészetén. A bibliai gondolatok ihlette utalások sok-sok versében kimutathatóak. Fellelhetőek háború-ellenes költeményeiben (Húsvét előtt; Miatyánk; Özönvizet!), Istennel tusakodó verseiben (Fortissimo; Zsoltár gyermekhangra; Zsoltár férfihangra) és a szenvedés témáiban (Ne ily halált, ne ily harcot; Ádáz kutyám), de még szerelmi költészetében is (Énekek éneke).

Figyelmesebb kutatásra, komolyabb elmélyülésre van szükségünk Babits életművében ahhoz, hogy a próféta-szereppel kapcsolatos érzést, a próféta-szerep vállalását és annak megfogalmazását pontosan tetten érjük.

A Babits költészetét csak felületesen ismerő olvasó számára is nyilvánvaló, hogy a próféta-szerep témaköre – bár bűvópatakként korábban is föllelhető – a Jónás könyve lapjain csúcsozódik. A Jónás könyve szellemi önéletrajz, amelyben Babits kívülről szemléli önmagát. A prófétaban Babits önmagára ismer, küldetésében önmaga küldetését (ha tesszük: próféta-szerepét) kínlódja meg. Nézzük hát Jónás – s benne Babits Mihály, a költő – történetét!

1. Jónás, aki hallja az Úr szavát

Az Ótestamentum könyvében és Babits írásában egyaránt nyilvánvaló, hogy Jónás nyitott szívű ember. Megvan benne az a belső

csönd, az a lábujjhegyen Isten felé nyújtózó, transzcendens felé irányuló figyelem, amely készségessé teszi arra, hogy meghallja az őt megszólító Isten szavát.

Babits úgy érzi, ő maga is ilyen ember; fölfelé tekintő lény. Egyéniségében és művészetében megéli, hogy ő „az örökkévalóság re-túrjegyével” utazik ég és föld között. Költő, akinek a föld csókolja a talpát, mégis a felhők között érzi otthon magát. S nyitott a füle, a szíve Isten üzenetére.

2. Jónás, az engedetlen próféta

Jónás meghallja az Úr szavát, és elindul. Csakhogy nem oda, ahová Jahve küldte. Épp ellenkező irányba veszi az útját, nem Ninive, hanem Tarsis felé. Rendkívül szemléletes a bibliai leírás, ahogyan Jónás egyre lejjebb megy: lemegy Jáfóba, le a kikötőbe, le a hajóba, sőt le a hajó fenekébe. Mintha csak az Istentől való eltávolodás lejtője állna előttünk. És aki Istentől eltávolodott, az emberektől is menekül. Jónás senkivel sem törődve, közömbösen, a tengerészek viharral szembeni küzdelméről tudomást sem véve alszik a hajó mélyén.

Babits fiatal költőként is figyelmes a felülről jövő hangra, hallja is a szólítást. De eleinte teljesen elzárkózik a küldetés vállalásától. Nyugodtan mondhatjuk, Tarsist választja Ninive helyett. Kellemes témákat, önmagának és önmagáról szóló verseket. Költészete, ha nem is l'art pour l'art, de ebben az időben többnyire nélkülözi a közéleti, az élet- és emberjobbító témákat. Az élet viharaival küzdő tengerészek nem érdeklik a hajó alján alvó költőt.

Erről a költői időszakról hű képet ad a Dániel éneke című verse. Látszik, hogy a költő tökéletesen ismeri a szintén bibliai, szintén ószö-vetségi, szintén prófétai témát, hiszen kiváló „átiratát” adja és értelmezi a három babiloni ifjú énekét. Dániel személyében viszont nem fedezi fel – vagy legalábbis nem teszi magáévá – a babiloni fogság idején oly jelentős küldetést betöltő próféta-szerepet; ő csak alszik az oroszlán meleg bundája alatt. A gondviselésbe meg a saját költői vénájába vetett hit megvan – küldetéstudat egy szál se.

Dániel alvása és Jónás alvása között azonban már komoly különbség van. Az előbbi akár egy csecsemő félig-meddig öntudatlan álmodása, az utóbbi egy lelkiismeret-furdalással terhelt rossz alvó hánykolódása.

3. A cethal gyomrában

Jónás a cet gyomrában zsoldárt imádkozik. Kétségbeesetten könyörög Istenhez; a mélységekből kiált az Úrhoz; az elveszett, reménytelen helyzet újra Isten felé fordítja.

Babits testi és lelki szenvedései szinte elmondhatatlanok. Lasanként elhatalmasodó gégerákja borzasztó kínt jelent. – A hal vért, zsírt, epét okád. Ez is személyes mozzanat: Babits a betegágyán felteszi a kérdést: „Meddig fogom érezni ezt a rettenetes jód-ízt?” Testi szenvedései közepette – a cet gyomrában – ugyanakkor közelebb is kerül ahhoz az Istenhez, akit korábban is tisztelt, de akinek a szavát nem értelmezte üzenetként, s aki elől vagy az általa kijelölt küldetés elől elmenekült.

A próféta a Bibliában Isten szócsöve, Isten szószólója. Isten adja ajkára a szót, ezért nem hallgathat. Izajás ajkát égő parázzsal érinti meg egy angyal, hogy az Úr szavának közvetítője legyen. Ezekiel tekercestet kap, és hallja a hangot: „Nyeld le. Gyomrod eméssze meg, egész bensőd teljen el vele, és mint a méz, csorduljon ki az ajkadon.” Ámosz így szól: „Ki ne félne, ha ordít az oroszlán? Ki ne szólna, ha küldi az Úr?” Kifogás nincs, nem lehet: „Ne félj, veled leszek”.

Egészen más persze erről olvasni, s egészen más költőként megélni. Babits betegágya a cethal gyomra, ahol a próféta sors nyilvánvalóvá lesz a számára. Ehhez azonban még valami elszakíthatatlanul hozzátartozik.

Az a mozzanat, az az őszinte vívódás, ami a Bibliában leginkább Jeremiás prófétánál érhető tetten, s akivel Babits szíve mélyén szintén igen közeli rokon. Amikor Babits-Jónás kimondja: „Én, Jónás, ki csak a békét szerettem, harc és pusztulás prófétája lettem” – akkor szinte szó szerint halljuk Jeremiás szavait, akinek rendkívül finom, érzékeny lelke volt, s mégis egész életében pusztulást kellett prófétálnia. (Radnóti éli majd meg hasonló lelki traumával ugyanezt; s milyen érdekes: remekbe szabott Nyolcadik eklogájában ő is Ninivében beszélget majd Náhum prófétával arról, hogy „költők s próféták dühe oly rokon...”).

4. Jónás Ninivében

Jónást kiköpi a hal, s ő engedelmeskedik. Megy Ninivébe, és mondja az üzenetet. És Ninive nem pusztul el. Jónás meg megalázott,

kinevetett, kigúnyolt prófétaként pöröl az Istennel, akinek nem érti a logikáját, nem érti a jóságát.

Babits Jónása még lázadóbb. Babitsnál Ninive meg se tér – mintha azt jelezné, hogy a költő alig hisz már az ember jobbá válásában –, az Úr azonban nem pusztítja el a várost. És Babitsban is fölmerül a kérdés: ha „szózat, imádság, szép szó, ima” mind hasztalan, mire jó a próféta, mire jó a költő? – Megintcsak Jeremiás jut eszünkbe: „Elhatároztam, hogy nem beszélek többé a nevében. És akkor mintha tűz gyúlt volna a szívemben, és átjárta minden csontomat.” A próféta – s vele a költő – duzzog, kételkedik, pöröl, lázad – de ott van a tűz a csontjaiban; valami megmagyarázhatatlan belső kényszer hajtja, s érzi, hogy akár személyes érdekei ellenére is őt, az Urat kell szolgálnia.

5. Jónás imája

A duzzogó, a lázadó prófétát szenvedései, megaláztatásai, Istennel való perlekedésének élményei rádöbentik: a „kiprobált” prófétát több bölcsesség s kevesebb düh jellemzi. A Jónás imáját letisztult értékrendű, eszményekhez ragaszkodó, az emberi helytállásért, a megújulásért, a helyes út megtalálásáért könyörgő költő-próféta írja. És imája önmagának is, az olvasónak is egy életre megválaszolja a „mire jó a próféta, mire jó a költő” gyötrő kérdését.

Ez a csontig soványodott, „holt próféta a hegyen”, ez a „negyven kilós kerub” valóban prófétál. Úgy is, hogy Jónás szenvedéstörténetével – mint az irodalomtudósok mondják – mintegy megelőzi a világháborút s a század eljövendő szörnyűségeit. Szerintem azonban úgy is, hogy küldetésének felvállalásával a Küldőre mutat. Arra, aki az irgalom, könyörület és emberszeretet Istene, s aki ma sem hagyja kiveszni belőlünk a reményt.